

(пациента) физически. Он ощущал, как по его жилам разливается яд и представлял себе, что тело его разлагается, превращаясь в желтый бульон с острыми бритвами П. Куттер; В Николае Матвеевиче именно не было той зависти, которая разьедает жизнь других людей Д. Мамин-Сибиряк; В душе шевельнулось нехорошее завистливое чувство, – это была та ржавчина, которая въедается в молодое сердце... Д. Мамин-Сибиряк; Губительным ядом, отравляющим наши души, является зависть Г. Филдинг).

Заздрість – важка ситуація:

przeżywać piekło zazdrości; gryźć palce z zazdrości; wpaść w pułapkę zazdrości; (Zazdrość jest gdyby rów, kto w nią wpał, bywaj zdrów przysłowie polskie); мучительная, страдальческая, тошная, цемлящая зависть; зависть гложет, безобразит, снедает, терзает, точит; давить, мучить, мучиться, учиться, терзаться завистью; задыхаться, изнывать, корчиться, обезуметь, осунуться, плакать, подыхать, пропадать, рыдать, убиваться, упасть в обморок от зависти; перекосило, трясет от зависти; рвать на себе волосы из зависти; сгрызть все ногти от зависти; губы/локти) кусать от зависти; почернеть душою от зависти; от зависти скулы сводит; в кровь исцарапаться от зависти; скрежетать/ скрипеть зубами от зависти; дух перехватило от неожиданной зависти.

Таким чином, можна констатувати, що польська та російська мовна свідомість оцінює емоцію заздрості вкрай негативно. Дуже багато і різноманітно у польській та російській мовах представлений деструктивний вплив заздрості на фізичний та психічний стани людини. Особливо міцно ця емоція пов'язана з зором та мовленням. Дескрипція заздрості у мові зазвичай відбувається за допомогою метафор. Найпоширенішими стереотипними образами заздрості у польській та російській мовних картинах світу є хвороба, вогонь, тварина, рідина, ворог, отрута.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Большой толковый словарь русского языка / Ред. С.А. Кузнецов. – СПб., 1998; 2. Пименова М.В. Принципы категоризации и концептуализации мира // *Studia Linguistica Cognitiva*. Вып. 1. Язык и познание: Методологические проблемы и перспективы. М., 2006. – С. 172-186; 3. Словарь современного русского литературного языка. – Москва-Ленинград, 1950-1965. – Т. 1-17; 4. Słownik języka polskiego / Red. W. Doroszewski. – Warszawa, 1958-1969. – Т. 1-11.

Пащенко Є.М. (Загреб, Хорватія)

**Проблема вивчення давніх українсько-хорватських зав'язків
(лінгвістичний аспект)**

Окреслено низку питань, що пов'язані з необхідністю комплексного, міждисциплінарного вивчення комунікації між простором сучасної Хорватії та України в давні часи – дослов'янського і слов'янського періоду. Вказано на необхідність виявлення аналогій у мовному субстраті, зокрема іранського походження, що рефлектують різні етапи міграційних процесів. Актуалізовано проблему порівняльних досліджень в ономастичі, пам'яток середньовіччя, діалектів.

Ключові слова: хорватська україністика, іранізм, етногенез хорватів, Полица, Руська правда.

Предложен ряд аспектов изучения в языковом материале украинско-хорватских контактов, которые относятся к древним периодам связей от до славянского до раннеславянского и позднего средневековья. Указано на необходимость комплексного изучения проблемы с участием специалистов разных дисциплин.

Ключевые слова: хорватская украинистика, иранизм, этногенез хорватов, Полица, Руська правда.

A number of aspects of the study of Ukrainian-Croatian language contacts in the material, which refer to the ancient period of the bonds to pre slavic up early Slavic and late Middle Ages. The need to study complex problems, with the participation of specialists from different disciplines.

Key words: Croatian ukrainistics, Iranism, Croat ethnogenesis, Police, Rus'ka Pravda.

В історії міжслов'янських контактів українсько—хорватські відносини привертали увагу дослідників різних часів. Методологія досліджень була зумовлена станом, особливостями розвитку славістики в цілому або ж національних наук, у даному разі української хорватистики або хорватської українистики. Останні у своєму становленні неминуче стикалися з проблемами статусу так званих недержавних народів, впливом політичних та інших факторів, які позначалися на процесах українсько—хорватських контактів. Прагнення до взаємної національної ідентифікації ускладнювалося проблемами етнічної назви народу, пізнанням мов та інших виразників національної індивідуальності, що в українському і хорватському середовищах гальмувалися імперським дискурсом.

Розвиток славістики, яка у своїй історії нерідко виступала виразником ідеологічних засад певних історичних формацій, не завжди був сприятливий для адекватного формування уявлень про українську національну ідентичність у хорватському середовищі і навпаки. Не менш відчутним був вплив імперської свідомості, панування понять, що походили з науки державної нації, і що нерідко позначалося на методологічних принципах відомих славістів [1]. В цілому, на просторі іменованому українсько-хорватськими відносинами, можемо виділити дві проблематики: одна – це сам процес зв'язків, друга – стан їхнього вивчення. Здійсненні спостереження дають підстави говорити про досить давні витoki, глибоке коріння цих контактів, що становлять своєрідну безперервність, яка в окремих історичних періодах піддається більшому або меншому простеженню. Проте їхнє вивчення відбувалося у періодах розвитку славістики, позначеної ідеологічними факторами – часів монархії, російської або австро-угорської, і доби радянської ідеології. Відповідно, в українському науковому просторі існують історіографічні результати, формовані методологічними принципами згаданих ідеологічних систем, тобто ідеологій [2]. Славістика підросійської України дорадянських часів, часто обтяжена російськими нормативами, ідеологізацією православ'я, іншими чинниками, не завжди була спроможною адекватно відтворити національну індивідуальність югослов'янських народів [3]. Особливо це характерне для деяких спірних питань історії, коли хорватська ідентичність не відрізнялася від сербської, інтерпретуючи, наприклад Дубровник, чимось окремим від хорватського культурного простору, або ж визначаючи мову,

фольклор двох народів як певну автентичність, типу сербо-хорватська мова, фольклор та ін [4]. Не менш виразними були стереотипи щодо термінології у назві України, її мови, присутні у хорватській славистиці, нерідко у публікаціях відомих вчених [5]. Радянський період також позначений ідеологічними деформаціями уявлень про образ Хорватії, що особливо помітно в повоєнний період минулого століття, коли адекватні уявлення піддавалися впливам політичних, ідеологічних конфронтацій, якими характеризувалися радянсько-югославські відносини [6]. Відповідно творився певний корпус української хорватистики зазначених періодів, детермінований ідеологічними особливостями часу.

З руйнацією радянської та югославської ідеологічних систем помітилося прагнення відтворити автентичну картину національної культури, української та хорватської - з одного та іншого боку славистики. В центрі уваги знаходяться як окремі періоди розвитку літератури, мови, культури, так і зв'язки, особливо виражене прагнення заповнити вакуум у національній ідентифікації, показати схожості історичної долі, що особливо було помітним з початку 90-х років минулого століття [7]. Не менш важливими виступають деякі спільні тенденції в науці – від актуалізації проблем етногенезу до компаративних досліджень сучасних літературних процесів.

Славистика так званого «дореволюційного періоду», тобто *підросійського царизму*, або радянська, яку визначаємо як ідеологію *підросійського соціалізму*, найбільше цікавилися новітніми періодами з наголосом на реалістичних тенденціях у XIX ст. і соцреалістичних у XX ст. Тому досить туманними залишалися уявлення про давні часи історичних, культурних контактів. Певні явища, значні щодо реконструкції архаїки, залишалися прихованими під культурними нашаруваннями пізніших епох. Ці давні культурні явища позначені міграційними процесами, які були своєрідною константою, що підтверджують різні аналогії. Їхнє вивчення вимагає комплексного інтердисциплінарного підходу, спільних досліджень українських і хорватських вчених, що в кінцевому результаті повинно дати більш-менш цілісне уявлення про комунікації та їхнє відображення на культурному просторі між Україною і Хорватією. Окреслимо контурно лише деякі сфери із зазначенням головних проблем, що стоять у їхньому вивченні.

Проблема етногенезу – одна з актуальних у сучасній науці, що отримала імпульс у світлі досліджень з молекулярної еволюції, і що відкрило раніше невідомі умови для біологічної перевірки історичних гіпотез. Результати досліджень поширення хромосомних гаплогруп підтверджують участь і значення, крім інших маршрутів, також сучасного українського простору в генетичних процесах хорватського етносу. В хорватській науці проблема етногенезу проходила різні методологічні етапи, нерідко ідеологізовані, проте на сучасному етапі дослідження засновуються на згаданих методах молекулярної біології, що, зокрема, вказують і на пов'язаність окремих моделей з аналогами з простору сучасної України [8]. Зазначене знову вказує на необхідність спільних досліджень українських і хорватських вчених різних дисциплін, що залишається проблемою безпосереднього наукового процесу, отже на початковому етапі -

проблемою організаційного змісту, потреба в налагодженні конкретних контактів між українськими і хорватами вченими, що займаються виявленням біологічної перевірки історичних гіпотез.

Порівняльне вивчення в галузі етногенезу важливі як означення комунікативних процесів доісторичної доби. Виявлення етнічного субстрату дослов'янського періоду важливе для простеження генетичних синтезів у наступному слов'янському періоді таких комунікацій. Особливе значення мають філологічні дослідження пов'язані з етимологією етнонімів, що мають нерідко субстрат дослов'янських або слов'яно-іранських контактів раннього періоду. Українська наука останніх двох десятиріч досягла значних успіхів і динаміки у вивченні різних мовних явищ архаїчного походження. Зокрема, концептуальні студії К. М. Тищенка відкривають простір для можливих реконструкцій генетичних зв'язків, відображених в ономастиці [9]. Результати таких досліджень становлять інтерес і для хорватської науки, що виявилось в зацікавленості працями вченого у Хорватії і що вимагає подальшого ознайомлення з методами та конкретними спостереженнями дослідника.

Особливий інтерес становить проблема іранського субстрату, досить актуалізована в хорватській науці і засвідчена у працях українського мовознавця. Очевидною є необхідність подальшого поширення результатів української науки, її екстраполяції на хорватський мовний матеріал. Подібний принцип підтвердився в застосуванні українського матеріалу щодо вивчення міфології шляхом реконструкції топонімів, які вказують на можливість побутування культу, не зважаючи на зникнення культу (Роман Якобсон). Екстраполяція, здійснена на прикладі реконструкції топоніму Дубровник з врахуванням історико-культурного контексту, що дає можливість відтворення міфу, була першою у великій хорватській та зарубіжній літературі, присвяченій культурі Дубровника [10]. Також вказано на низку топонімів у хорватському культурному ландшафті, пов'язаних з міфологічними уявленнями, що розроблено у подальших публікаціях [11].

Апробацією методології, застосованої хорватською україністикою щодо виявлення міфологічного субстрату у хорватському мовному матеріалі, можна розцінювати посилення інтересу хорватської філології до саме такого напрямку, що реалізовано низкою помітних досліджень [12]. В останні роки хорватська наука докладає видимі зусилля у вивченні шляхом комплексного інтердисциплінарного методу міфологічної архаїки, перш за все із слов'янського пантеону. Зі свого боку, хорватська україністика, зосереджена при Кафедрі української мови і літератури Філософського факультету Загребського університету, продовжує діяльність, спрямовану на актуалізацію українського напрямку, тобто залучення українського матеріалу, як одного із важливих у компаративному вивченні етногенетичних процесів. Широкий, інтердисциплінарний підхід реалізується у відповідних наукових заходах, які охоплюють різні фахові компетенції [13]. Водночас налагоджуються контакти у вивченні конкретних дисциплін, зокрема у галузі етнології, антропології,

археології, етномузикології, історії культури давнього періоду.

У зазначеному спектрі помітна відсутність динаміки у вивченні мовознавчого аспекту, яке б стосувалося мовних реконструкцій від дослов'янського періоду до середньовіччя, що залишається конкретною проблемою подальшого дослідницького процесу. Позначимо деякі з перспективних і невивчених напрямів, що витікають із згаданих міграційних процесів, які пов'язували сучасні українські і хорватські землі. Вони виявляються, зокрема, у мовному матеріалі згадуваним відгуком іраномовного субстрату, що ймовірно відгукнувся і в етнонімії, зокрема у назвах *Русь*, *Хорс*, *хорват*, які за нашим припущенням, належать до спільних процесів, позначених слов'яно-іранськими комунікаціями [див. 10]. Необхідно порівняти ономастичний матеріал іраномовного кола з українського простору з топонімією Хорватії, що певною мірою ускладнюється станом з виявленням іранізмів на хорватському просторі.

Особливий інтерес, як джерелознавча база порівняльної реконструкції можливих зв'язків становлять Північне Причорномор'я і ширше - південноукраїнські регіони, де більшою мірою виявлено архаїчні рудименти скіфської культури [див. 11]. Окремі елементи історико-культурного змісту, археологічні та інші артефакти дають матеріал для припущення пов'язаності ірано- мовної групування з міграційними процесами у напрямку сучасного хорватського простору. Цей матеріал ще раз вказує на важливість комплексного, інтердисциплінарного підходу, який би у своїй цілісності міг дати певну картину пов'язаності сучасних українських земель з хорватськими етногенетичними процесами.

Серед мовних явищ треба виділити і комплексну історико-культурну проблему виникнення глаголиці. Заслужують на увагу і подальшу розробку припущення М. Брайчевського щодо графічної культури так званих сарматських письмен як одного із можливих прототипів, джерел у виникненні глаголиці [14]. Це питання також потребує спільних зусиль вчених з хорватської і української сторін у комплексному міждисциплінарному дослідженні, на що хорватська україністика також звертала увагу [див. 11].

Виявлення різних аналогій дослов'янського періоду відкриває простір для дослідження безпосередньо міжслов'янських контактів, які більш видимі у певних сегментах. Потребує вивчення ономастична інформація – від виявлення подібних назв у загальнослов'янському фонді до специфічних або ж більш-менш характерних для маршруту українсько—хорватських контактів. Ціла низка назв у сучасній топонімії має аналогії на хорватському і українському просторі, що вимагає планового висвітлення мовознавцями обох сторін.

Не менш цікавий матеріал становить порівняльне дослідження діалектів українських Карпат і окремих хорватських регіонів, зокрема географічно ближчих до західноукраїнських земель як хорватське Загор'є, Подравина, Меджумур'є, Славонія (hravtsko Zagorje, Podravina, Medumurje, Slavonija).

Деякі дослідження аналогій у традиційній культурі зазначених регіонів, виявлення певних подібностей у термінології матеріальної культури, обрядів або ремесла, особливо будівельна термінологія, лексикон, що стосується скотарської

традиції, спостереження за антропологічними типологіями та інші вказують на можливі міграційні процеси, що продовжували, відновлювали прокладену історичну трасу дослов'янського періоду.

Не досліджений, хоча і частково актуалізований у минулому матеріал, який вказує на можливість розвитку таких зв'язків, становлять писемні пам'ятки українського середньовіччя. Особливий інтерес викликає деяка термінологія у хорватських та старокіївських пам'ятках права. Потребує спеціального порівняльного вивчення мовний склад, окремі назви у пам'ятках як *літопис Нестора*, *Руська правда* з окремими назвами у хорватській традиції, зокрема Полицький статут (Polički statut) – від етноніму *хорват* до певних звичаїв, суспільних понять, термінів, на що також звертала увагу хорватська україністика, і що як проблема залишається відкритою для сучасної науки [15].

Узагальнюючи, можемо зазначити, що існує ціла низка питань, пов'язаних з українсько-хорватськими зв'язками давніх часів, що особливо торкаються мовного аспекту цих комунікацій. Дослідження зазначених процесів вимагає комплексного, міждисциплінарного підходу, спільного проекту українських і хорватських вчених. Вирішення проблеми стикається з низкою завдань від підготовки і спрямування кадрів на конкретні теми до організаційних, у першу чергу - необхідності осмислення спільної програми довготривалого співробітництва відповідних наукових установ обох країн.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Paščenko J.* Slavist i imperiji. Vatroslav Jagić između Galicije, Malorusije i Ukrajine. Zagreb: Udruga hrvatskih ukrajinjista, 2010;
2. Українська література в загальнослов'янському і світовому культурному контексті. – К.: Наукова думка, 1987;
3. *Степович А.И.* Очерки истории сербохорватской литературы. – К., 1899;
4. *Брандт Р.* Историко-литературный разбор поэмы Ивана Гундулича «Осман». – К., 1879;
5. Хорватія/Україна. Культурні зв'язки від Адриатики до Дніпра. – Zagreb, 1996;
6. *Paščenko J.* Ukrajinsko-hrvatska prepoznavanja kroz prevodenje: ime i tekst // Paščenko J. Ukrajinsko-hrvatske književne poredbe. – Zagreb, 2010. – S. 49-70;
7. „Ukrajina“ // Kolo, časopis Matice hrvatske, 1997; 3; Hrvatska revija, 2006, 2; Ukrajina u prošlosti ii sadašnjosti// Dubrovnik, časopis Matice hrvatske, 2007, 3;
8. *Primorac D., Marjanović D., Rudan P., Villems R., Petrer A.* Underhill. Y kromosom i genetsko podrijetlo Hrvata // <http://www.scribd.com/doc/63662028/DraganPrimorac-Y-kromosom>; *Primorac D.* „Znam otkuda dolaze Hrvati!“ Večernji list (Zagreb), 24 rujna 2011. – S. 44;
9. *Тищенко К.* Мовні контакти: свідки формування українців. – К., 2006, його ж: Іншомовні топоніми України. – К., 2010, його ж: Перська саграпія над Дніпром: топонімічні контексти. – К., 2012;
10. *Paščenko E.* Etnogeneza i mitologija Hrvata u kontekstu Ukrajine. – Zagreb, 1999;
11. *Paščenko J.* Od Kijev ado Poljica. Tragom prastarih migracija. – Zagreb: Udruga hrvatskih ukrajinjista, 2010;
12. *Katičić R.* Božanski boj: Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine. – Zagreb, 2008, його ж: Zeleni lug: Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine. – Zagreb, 2010, його ж: Gazdarica na vratima: Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine. – Zagreb, 2011.
13. „Етногенез хорватів і Україна“. Програма міжнародної наукової конференції. Дрогобич-Трускавець, 11-12 травня 2011 р.;
14. *Брайчевський М.* Походження слов'янської писемності. – К., 2002.
15. *Греков Б.Д.* Полиця. Опыт изучения общественных отношений в Полице. XV-XVII вв. – М.: Наука, 1951.